

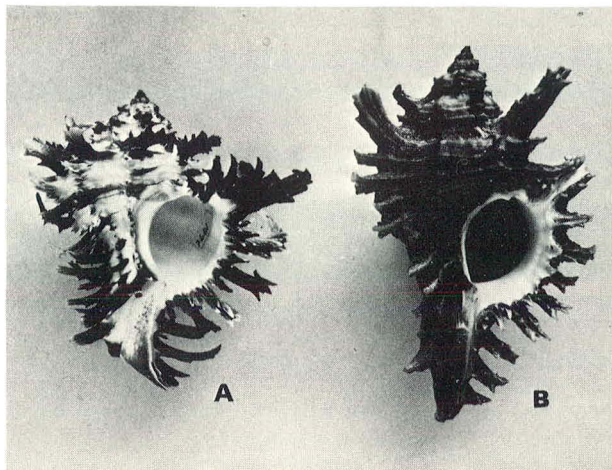
HEXAPLEX CICHOREUM (GMELIN) IN VELE VORMEN

Door W. FABER

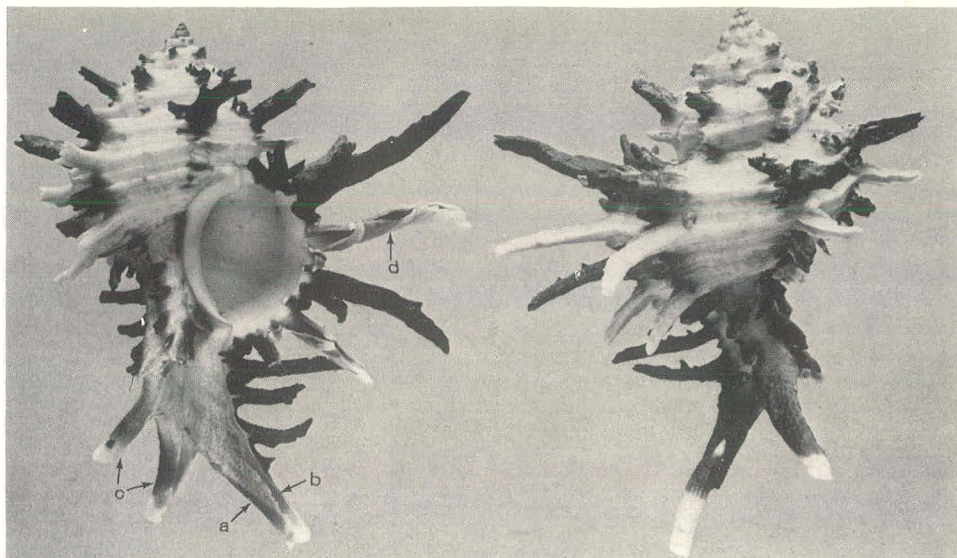
Foto's B. ENTROP

Het verzamelen van schelpen kan men op velerlei manieren beoefenen, zoals trouwens elke vorm van verzamelen. Het komt er eigenlijk alleen op aan, of men bereid is zich in het onderwerp te verdiepen en niet wil volstaan met maar wat bij elkaar in laadjes te leggen. Niet voor niets kent de Vita een afzonderlijke rubriek collectietechniek, maar ook dat is het niet alleen. Het is natuurlijk onvermijdelijk, dat bepaalde facetten van het verzamelen worden gedictieerd door omstandigheden van buiten af. Maar dat neemt niet weg, dat de eigen inbreng van de verzamelaar zelf een belangrijke factor is en blijft. Dat geldt al direct voor de keuze van het verzamelgebied. Ondanks beperkingen, die worden opgelegd door ruimtegebrek of de mogelijkheid om aan het verzamelmateriaal te komen, maakt iedereen een of meer onderwerpen tot zijn verzamelgebied: een bepaalde groep of de verschillende soorten van een bepaalde locatie. In dit artikeltje gaan we eens extra letten op de bijzonderheden van een bepaalde soort.

Hebt u eenmaal uw keuze gemaakt, dan komt het verder aan op uw eigen inbreng. Gelukkig kunnen we verzamelen als geldbelegging bij onze hobby gerust uitsluiten; het is daarvoor te weinig lucratief. Onze belangstelling gaat veeleer uit naar de schelpen zelf, waarbij de vele fraaie vormen en kleuren kennelijk een rol spelen. Want waarom zijn er anders juist zovelen onder ons, die Cypraeidae, Conidae of Olividae verzamelen. Toch zou ik willen zeggen, dat die uiterlijke schoonheid niet alleszalmakend is. En dat geldt evenzeer voor het bij elke verzamelaar niet weg te denken streven naar compleetheid. Hebt u ook niet vaak het gevoel, dat de zelf gevonden exemplaren u nader aan het hart liggen dan gekregen of gevonden schelpen? Dat zelf vinden heeft al direct het voordeel, dat de vindplaats nauwkeurig bekend is. En juist daaraan ontbreekt het helaas nogal eens bij gekochte of gekregen exemplaren. Een aanduiding als Indo-Pacific is natuurlijk veel te vaag, maar dat geldt ook nog voor Filippijnen of West-Indië.



Afb. 1.
Hexaplex cichoreum. A. Een exemplaar met bruine banden en grillige gebogen stekels. B. Een geheel donker exemplaar, dat ook een veel slankere indruk maakt.



Afb. 2.

Hexaplex cichoreum met afwisselend bruine en witte stekels. Het sifokanaal (a) vertoont een nauwe spleetopening (b). Ook de oude sifokanalen (c) zijn nog duidelijk te zien. De holle (d) stekels zijn bij dit exemplaar veel rechter dan bij dat van afbeelding 1, A.

Die onvolledigheid wreekt zich in het bijzonder, wanneer u zich concentreert op de schelpen van één soort en graag iets meer zou willen weten over de achtergronden van de vele variaties, waarin die soort voorkomt. Willen we kunnen vaststellen, of we met een geografische variëteit te maken hebben, dan is toch wel het eerste wat we behoren te weten, waar de verschillende exemplaren vandaan komen.

VARIATIES

Wanneer u van een willekeurige soort een aantal exemplaren naast elkaar legt, zult u versteld staan van de vele variaties in vorm en kleur. Inderdaad is die variabiliteit niet bij alle soorten even groot en opvallend, maar wanneer we zo maar een paar schelpenboeken doorbladeren kan het u niet ontgaan, dat bij verschillende soorten staat vermeld, dat de kleur sterk kan variëren en dat zich ook bij de vorm of de sculptuur allerlei variaties kunnen voordoen. Om daarop uw aandacht eens in het bijzonder te vestigen is de keuze gevallen op een lid van de Muricidae en wel *Hexaplex cichoreum* (Gmelin). Die keuze is volkomen willekeurig: een fraaie schelp met vele, zeer frappante verschillen. Na hetgeen ik hiervoor heb gezegd, is die keuze eigenlijk helemaal niet geslaagd, want het is geen inheemse soort, al is het vrij gemakkelijk exemplaren ervan te verkrijgen, en dus ontbreken de nauwkeurige gegevens, die voor een grotere diepgang van dit verhaal eigenlijk nodig zouden zijn. Dit betekent, dat we niet verder gaan dan het vaststellen van de aanwezigheid van bepaalde verschillen zonder op de eventuele oorzaken en achtergronden te kunnen ingaan.

Alvorens dit te doen eerst nog dit. U zult geen pleidooi aantreffen om de verschillende varianten te benoemen. Ook geen poging om nieuwe (onder)soorten of variëteiten vast te leggen. Niet alleen ontbreken daarvoor de noodzakelijke gegevens, maar bovendien wordt maar al te vaak alleen op het uiterlijk afgaande besloten tot het uitroepen van een nieuwe (onder)soort of verbindt iemand zijn naam aan een variëteit of forma. Dat alles kan, zoals reeds eerder in dit blad is opgemerkt, slechts leiden tot een taxonomische chaos. Ik vraag me wel eens af, wat er zou gebeuren, indien deze tactiek werd toegepast op de mens. Ik denk dat sommigen zouden beweren, dat er sprake is van discriminatie, hoewel toch niet valt te ontkennen, dat de uiterlijke kenmerken van de verschillende mensen onderling vaak duidelijk afwijken. Bovendien zijn er zoveel overgangsvormen, dat het maken van indelingen uitsluitend op uiterlijke kenmerken en dan nog wel alleen van de schelp slechts een quasi-wetenschappelijke bezigheid is. Maar bij verzamelaars zal, hetgeen ik zou willen noemen het foutdrukcomplex bij de filatelie, ergens wel een belangrijke rol spelen: de zeldzaamheid.

HEXAPLEX CICHOREUM

Nu terug naar onze Murex, want daarom is het eigenlijk begonnen. Laten we hem eerst even aan u voorstellen aan de hand van zijn plaats in de systematiek:

klasse GASTROPODA
orde NEOGASTROPODA
onderorde STENOGLOSSA
superfamilie MURIACEA of MURICOIDEA
familie MURICIDAE
onderfamilie MURICINAE
geslacht HEXAPLEX Perry, 1811
soort *Hexaplex cichoreum* (Gmelin, 1791)

Hoe groot de verschillende binnen een soort ook kunnen zijn, elk boek, waarin de soort wordt besproken, geeft een min of meer algemene beschrijving teneinde u in staat te stellen de soort te determineren. Zo'n omschrijving zegt hooguit iets over de verscheidenheid in vorm en kleur, maar biedt u vaak zonder duidelijke illustraties ook niet altijd voldoende houvast. De voor een uitgebreide soortbeschrijving benodigde ruimte staat meestal niet ter beschikking en dat geldt evenzeer voor de vele exemplaren, die nodig zijn om met allerlei variaties rekening te houden.

Hexaplex cichoreum is een sterk gestekelde schelp, die vaak slechts weinig hoger is dan breed, wanneer we de stekels meerekenen. Die hoogte varieert van 50 tot 100 mm, maar er zijn exemplaren bekend van 130 mm.

Er is sprake van een matig lang sifokanaal, dat enigszins terugbuigt. Het kanaal is over de gehele lengte door middel van een smalle spleet open. Wanneer u de schelp aan de onderzijde bekijkt, ziet u, dat steeds een nieuw sifokanaal wordt gebouwd om het voorgaande heen (afbeelding 2). Zo ontstaat een bundel uitsteeksels - meestal 6 -, die om de diepe 'navel' zijn gegroepeerd. Bovendien correspondeert elk kanaal met een van de varices op de laatste winding. Het aantal varices is dus ook meestal 6. Meestal, want het aantal varices en sifokanalen varieert van 5 tot 8.

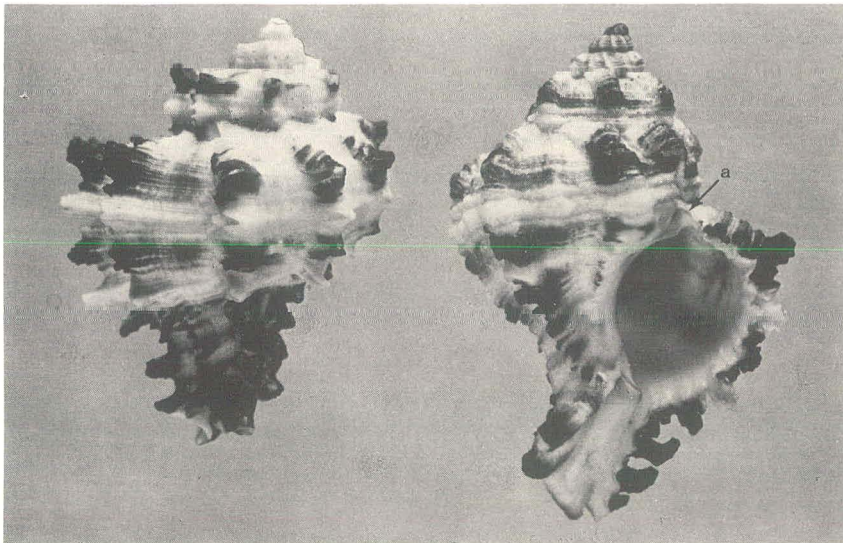
Op de varices bevinden zich de stekels. Deze zijn hol en naar voren dikwijls open (afbeelding 2). Bovendien zijn de vouwranden vaak geschulpt. Wanneer de stekel dan ook nog sterk naar achteren gebogen is en daardoor een soort haak vormt, hebben we een totaalbeeld, dat nogal grillig aandoet (afbeelding 1, A.). De variabiliteit van de stekels is erg groot: van bijna geen stekels (afbeelding 3) tot lange rechte stekels (afbeelding 4).

De windingen zijn over het algemeen bol (convex) en van elkaar gescheiden door een duidelijke naad (sutuur), die bij sommige exemplaren de indruk wekt alsof de schelp daar enigszins is ingesnoerd (afbeelding 3). Het komt echter ook voor, dat de naden nauwelijks te zien zijn en dat de windingen zo geleidelijk in elkaar overgaan, dat de schelp een trochiform uiterlijk krijgt (afbeelding 5). Het aantal windingen bedraagt 5 tot 7, uitgezonderd de dikwijls aanwezige protoconch met twee windingen.

De spiraalsculptuur bestaat uit grove richels met daartussen fijnere (afbeeldingen 3 en 6).

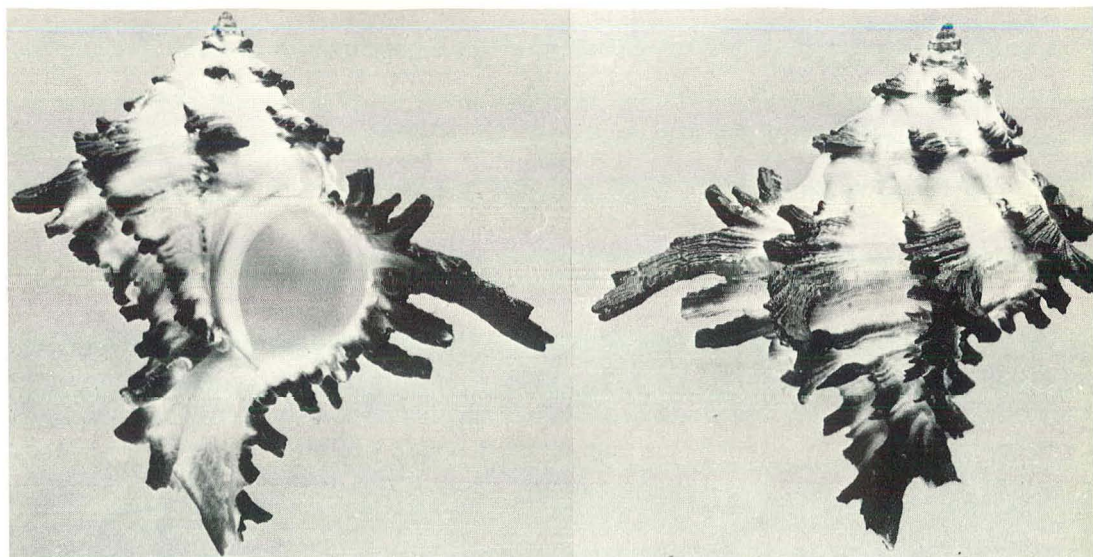
De mondopening is naar verhouding vrij groot en ovaalrond. De buitenlip is onregelmatig getand, maar het is ook mogelijk, dat de mondrand meteen overgaat in de binnenzijde van de holle stekels die zich daar bevinden (afbeeldingen 4 en 5). Dit zal wel verband houden met het groeistadium van de schelp. Aan de binnenzijde van de mondopening is het eelt (callus) duidelijk te zien (afbeeldingen 1, 2, 5). De mondopening is overigens glad.

De kleur is al even variabel als de vorm en de sculptuur. De grondkleur is wit tot vuilwit. Roodbruine tot donker bruine spiraalbanden bewerkstelligen, dat de stekels afwisselend bruin en wit zijn (afbeeldingen 1 en 2), behalve die langs het sifokanaal, welke alle bruin zijn. De banden zijn echter lang niet altijd duidelijk te zien. In dat geval is er meestal ook geen sprake



Afb. 3.

Hexaplex cichoreum met zeer korte stekels. De bolle windingen, de sutuur en de spiraalrichels komen bij dit exemplaar goed uit. Ook de anaalbocht is hier duidelijk te zien (a).



Afb. 4.

Bij dit exemplaar van *Hexaplex cichoreum* is op de oudere windingen weinig meer te zien van stekels, terwijl langs de mondrand de stekels duidelijker zijn met één lange - ongeveer 3 cm -, die het geheel een merkwaardig aanzien geeft.

van afwisseling in de kleur van de stekels, maar zijn zij alle donker. En dan bestaan er nog helemaal donkere exemplaren (afbeelding 1, B.) en geheel witte schelpen (afbeelding 6). Zowel melanisme - zeer sterke donkerkleuring - als albinisme - ontbreken van kleur - komen bij schelpen nogal eens voor.

De mondopening is glanzend wit. Zowel de getande rand van de buitenlip als de rand van de binnenlip zijn zalmrood. Soms ziet u een zalmrode lijn ook nog aan de voet van de jongste varices, kennelijk daterende uit de tijd, dat daar de mondrand was. Veel vaker echter is het moeilijk deze kleurrand te onderscheiden of treft u alleen aan de binnenzijde van de mondopening nog iets van een kleurlijn aan.

NAAMGEVING

Veel schelpen zijn benoemd naar hun uiterlijk. Dat is ook het geval met *Hexaplex cichoreum*. De 6 varices, die naar onderen samenbundelen, zijn kennelijk verantwoordelijk voor de naam Hexaplex, want hexa betekent 6 en voor de uitgang plex moet u maar aan complex denken. De soortnaam cichoreum duidt op de grillige vorm van de schelp met de gebogen en gekrulde stekels. Want dat is ons woord cichorei. Het Latijnse woord cichoreum betekent ook cichorei of andijvie ⁺). Hieruit volgt al meteen, dat andere schrijfwijzen, zoals cichoreus of chicoreus

⁺) Cichorei en andijvie behoren tot hetzelfde geslacht: *Cichorium intybus* L. en *Cichorium endivia* L. De namen endivia en intybus hebben dezelfde herkomst, te weten intubus dat door Vergilius is gebruikt voor andijvie en dat heeft te maken met holle buis.

(HABE & KOSUGE) of zelfs chichoreum, gewoon fout zijn. Dat zijn dus geen synoniemen. Het is inderdaad oppassen geblazen, want de naam Chicoreus bestaat wel, maar als genusnaam. Chicoreus Montfort, 1810 behoort eveneens tot de Muricidae en omvat onder meer de bekende soort *Chicoreus ramosus* (L.). De herkomst van het woord chichoreus heb ik niet kunnen vinden. Zou Montfort chichoreus bedoeld hebben?

Wanneer een schelp nogal wat verscheidenheid vertoont in uiterlijk of kleur en het gaat bovendien om een niet zo onbekende soort, dan kan het haast niet anders of er bestaan een aantal synoniemen van auteurs, die afwijkende vormen eens als een afzonderlijke soort hebben beschreven. Zo ook bij *Hexaplex chichoreum*. Hier volgen er enige:

Murex fasciatus Gmelin, 1791

Murex diaphnus Gmelin, 1791

? *Murex lactuca* Röding, 1798

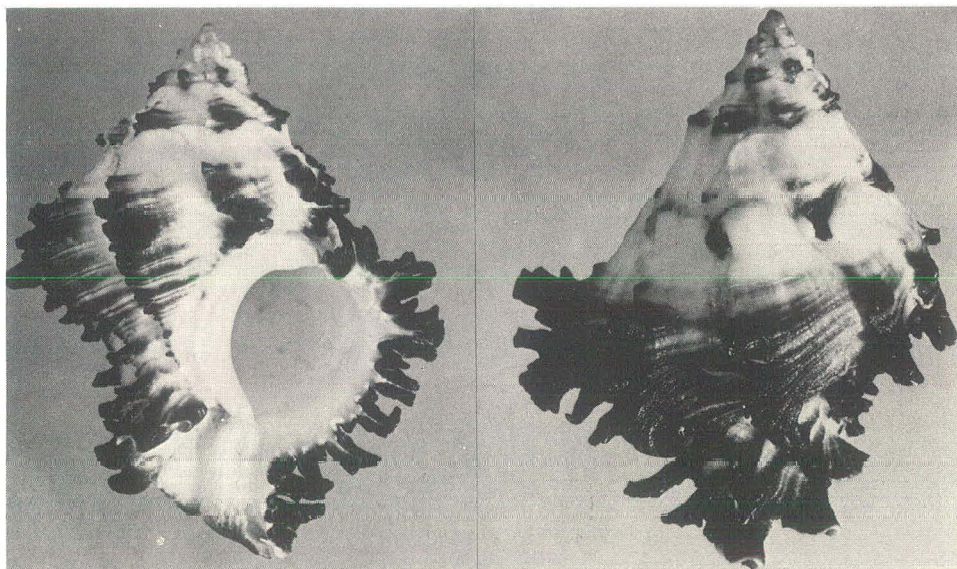
Hexaplex foliacea Perry, 1811

Murex endivia Lamarck, 1822

Murex saxicola Broderip, 1825

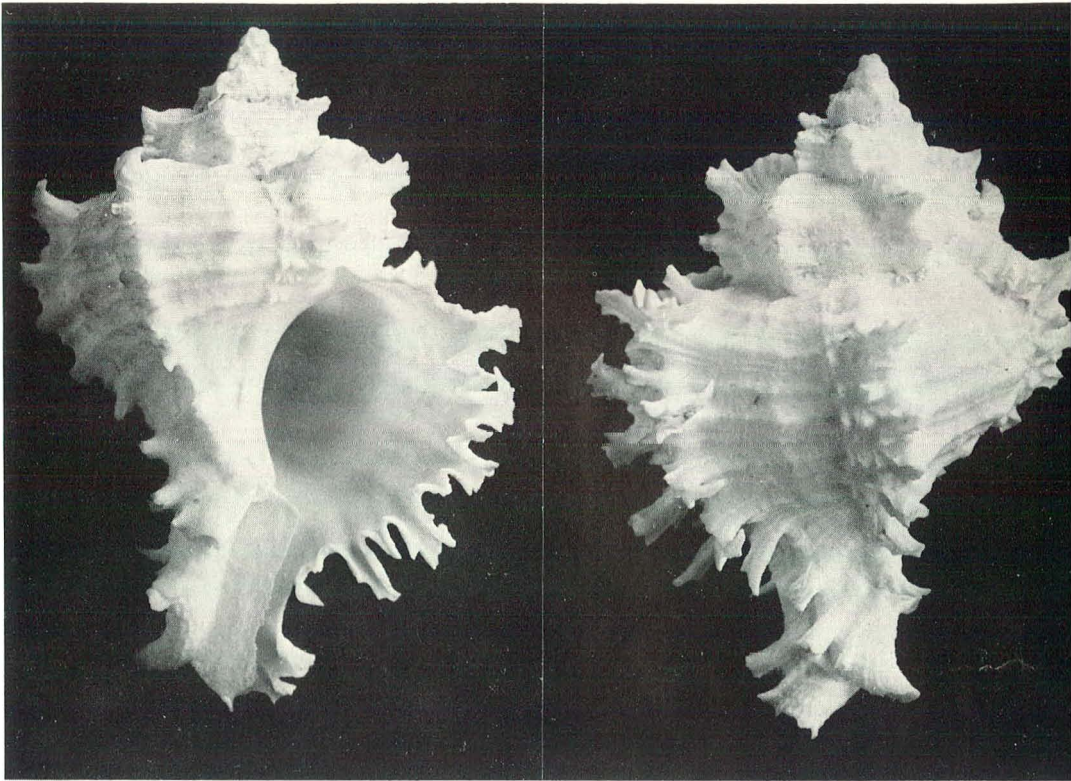
Murex albicans Tryon, 1880

Verschillende van deze namen vinden eveneens hun oorsprong in het grillige uiterlijk van de schelp, zoals lactuca dat kropsla betekent, foliacea hetgeen kan worden vertaald met bladerig



Afb. 5.

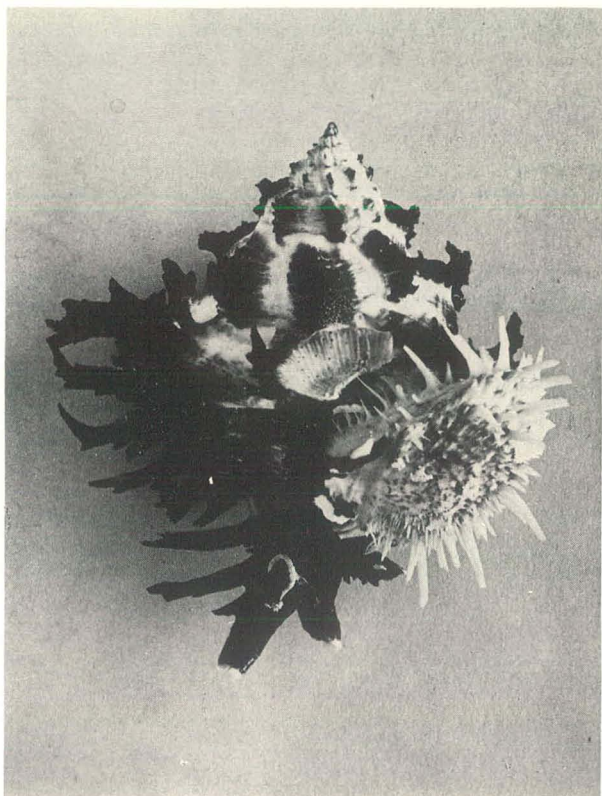
Niet altijd zijn de naden goed te zien, zoals dit exemplaar van *Hexaplex chichoreum* toont. De windingen zijn veel vlakker, waardoor de schelp een trochiform aanzien krijgt. Bij dit exemplaar is bovendien het callus goed ontwikkeld.



Afb. 6.

Hexaplex cichoreum kan soms geheel wit zijn, zoals deze foto laat zien. Bovendien kan men hier goed zien, hoe de mondrand geleidelijk overgaat in de binnenzijde van de holle stekels.

en endivia, dat dezelfde soortnaam is als die van andijvie. In de Engelse en Amerikaanse literatuur spreekt men over de Endive Murex of Chicory Murex (ook de Engelse taal hanteert dus eigenlijk een onjuiste spelling) en in Duitse literatuur spreekt men over Endivien Schnecke. Fasciatus duidt op de kleurbanden, terwijl albicans stellig een wit exemplaar betreft. Saxicola is een naam die niets met het uiterlijk heeft te maken, want dat betekent rotsbewoner. Het vraagteken bij lactuca geeft aan, dat over dit synoniem twijfel kan bestaan. WAGNER/TUCKER ABBOTT geeft aan, dat het een synoniem zou zijn zowel voor *Hexaplex cichoreum* als voor *Chicoreus ramosus* en dat komt zo op het eerste gezicht al wat vreemd voor. Die bevreemding wordt nog versterkt, wanneer men ziet, dat de tekening in de tweede druk - no. 14-045 - exact dezelfde is als die in de derde losbladige uitgave - nr. 13-966 -, maar dat die tekening de ene keer wordt gepresenteerd als een afbeelding van *Hexaplex cichoreum* en de andere keer als van *Chicoreus ramosus*. De verwarring, door Wagner en Tucker Abbott gezaaid, wordt nog groter, indien men ziet dat bij *C. ramosus* als synoniem *lactica* staat genoemd, hoewel die naam in de lijst zelf niet voorkomt. De betekenis van dit woord is melkweit en dat zou zeer wel op *C. ra-*



Afb. 7.
Deze *Hexaplex cichoreum*
biedt plaats aan een spondylus,
die zich niet door de ste-
kels van zijn gastheer heeft la-
ten afschrikken.

mosus passen, maar behalve wanneer er sprake is van een albinovorm juist niet op *H. cichoreum*. Enig (literatuur) onderzoek dient hier opheldering te geven, maar daaraan ben ik in het kader van dit verhaal helaas niet toegekomen.

Hexaplex cichoreum, de typesoort van het geslacht Hexaplex, is zoals we getracht hebben te laten zien een soort met vele variaties. Maar dat geldt ook voor vele andere soorten. Misschien draagt dit verhaal ertoe bij om bij u de belangstelling te wekken in deze richting wat meer aandacht aan uw verzameling te schenken. En komt u daartoe, laat ook de andere lezers van onze Vita daarvan dan meegenieten.

LITERATUUR

- DANCE, S. Peter. 1974. The Encyclopedia of Shells. Pag. 125.
FAIR, Ruth.H. 1976. The Murex Book.
FEININGER, Andreas en EMERSON, William K. 1972. Shells.
HABE, Tadashiga en KOSUGE, Sadao. 1970. Shells of the World in Colour. Vol. II.
LINDNER, Gert. 1977. Elseviers Gids van de Zeeschelpen.
RADWIN, George E. en d'ATTILIO, Anthony. 1976. Murex Shells of the World.
WAGNER, Robert J.L. en TUCKER ABBOTT, R. 1967. Standard Catalog of Shells. 2e druk.
Idem. 1977. 3e druk.